

Asia: VN/32207/2022

Arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt hovioikeudelta lausuntoa mainitusta arviomuistiosta. Hovioikeus esittää kunnioittaen lausuntonaan seuraavaa:

Aluksi

Arviomuistiossa on käsitelty kattavasti etäyhteyksiin liittyviä kysymyksiä ja muistio antaa siten hyvän pohjan tarvittaville jatkotoimille oikeudenkäyntien sujuvoittamiseksi etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia lisäämällä.

Oikeudenkäyntimenettelyn tulee olla niin kärjä- kuin hovioikeudessa järjestetty tarkoituksenmukaisella tavalla eli sen tulee olla mahdollisimman varmaa, nopeaa ja halpaa. Välittömyys-, suullisuus- ja keskittämisperiaatteet toteutuvat myös oikeudenkäynneissä, joissa hyödynnetään hyvin toimivia etäyhteyksiä ja joita hyödyntäen saavutetaan tehokas ja myös varma oikeudenkäyntimenettely – riippumatta siitä, katsotaanko osapuolten vai tuomareiden osallistuvan oikeudenkäyntiin etäyhteyksin.

Arviomuistiossa esitetyllä tavalla etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia arvioitaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeuksiin ja siten myös perustuslain 21 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Hovioikeus toteaa, että etäyhteydet mahdollistavat tarvittaessa asian joutuisan ja siten myös tarkoituksenmukaisen käsittelyn.

Hovioikeus arvioi etäyhteyksiä vain yleisten tuomioistuimien ja erityisesti Vaasan hovioikeuden toimintaympäristön näkökulmasta, eikä näiltäkään osin ole vielä mahdollista arvioida kaikkia sääntelyyn liittyviä yksityiskohtia.

Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä

Arviomuistiossakin esitetyllä tavalla Vaasan hovioikeudessa on ennen korkeimman oikeuden ratkaisuja KKO 2021:91 ja KKO 2021:92 toimitettu sellaisia pääkäsittelyjä, joissa hovioikeuden ratkaisukokoonpanosta osa on ollut läsnä matkakäräjäpaikkakunnan ja osa hovioikeuden sijaintipaikkakunnan istuntosalissa. Tyypillisesti asianosaiset ja suurin osa todistajista ovat näissä tapauksissa olleet läsnä henkilökohtaisesti matkakäräjäpaikkakunnan salissa tai osallistuneet oikeudenkäyntiin etäyhteydellä esimerkiksi vankilasta. Istuntopaikaksi on näissä tapauksissa merkitty joko matkakäräjä- ja hovioikeuden sijaintipaikkakunnan salit tai ainoastaan matkakäräjäpaikkakunnan sali. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen jälkeen hovioikeuden ratkaisukokoonpano on aina osallistunut video-oikeudenkäynteihin (video-oikeudenkäynnillä tarkoitetaan tässä lausunnossa oikeudenkäyntiä, jossa tuomarit ovat istuntosalissa ja johon oikeudenkäyntiin asianosaiset ja todistajat osallistuvat joko kokonaan tai joiltakin osin etäyhteyksiä hyödyntäen) Vaasasta käsin ja istuntopaikaksi on tämän mukaisesti merkitty Vaasa, joten osapuolet ovat lain sallimalla tavalla osallistuneet Vaasassa toimitettavaan pääkäsittelyyn etäyhteyksiä hyödyntäen. Näin ollen Vaasan hovioikeus on tarvittaessa voinut edelleen hyödyntää etäyhteyksiä asianosaisten suostumuksin sen turvaamiseksi, että oikeudenkäynti on hovioikeudessa varmaa, nopeaa ja halpaa. Pääsääntö on kuitenkin edelleen se, että hovioikeus toimittaa säännönmukaisesti matkakäräjiä Porissa ja Jyväskylässä.

- Arviomuistiossa (s. 45) on pidetty tuomarin etäosallistumista pohdittaessa vältettävänä lähtökohtana sitä, että asianosaiset ja todistajat olisivat istuntosalissa ilman ratkaisukokoonpanoa. Hovioikeus toteaa, että tällainen järjestely on kuitenkin hyvin tyypillinen edellä kuvatulla tavalla video-oikeudenkäynneissä, joissa osapuolet ja todistajat osallistuvat toisen tuomioistuimen salista oikeudenkäyntiin. Hovioikeus korostaa, että etäpaikkakunnan istuntosalissa kyetään takaamaan oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuus istunnon puheenjohtajan ja asianomaisen etäpaikkakunnan käräjäoikeuden toimesta. Tilanne olisi kuitenkin nykyistä parempi esimerkiksi prosessinjohtotoimenpiteiden osalta, jos ratkaisukokoonpano voitaisiin hajauttaa eri saleihin.

Hovioikeus toteaa, että pääkäsittely tulisi olla mahdollista toteuttaa joustavasti sähköistä oikeudenkäyntiaineistoa ja etäyhteyksiä hyödyntäen ottaen huomioon asian laatu ja laajuus, asianosaisten näkemykset soveliaasta oikeudenkäyntimenettelystä sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, joiden tulee toteutua video-oikeudenkäynneissä samassa määrin kuin istuntosalissa toimitettavassa oikeudenkäynnissä. Arviomuistiossa esitettyjen syiden perusteella pääsääntönä voisi jatkossakin olla, että tuomarit, lautamiehet sekä hovioikeuden asessorit ja esittelijät osallistuvat oikeudenkäyntiin olemalla paikalla henkilökohtaisesti istuntosalissa. Tämä on yleensä myös tarkoituksenmukaisin tapa toimittaa pääkäsittely niin käräjä- kuin hovioikeudessa. Hovioikeuden näkemyksen mukaan mainitusta pääsäännöstä tulisi olla mahdollista poiketa hyväksyttävästä eli perustellusta syystä, jos menettely on myös kokonaisuutena arvioiden soveliaasta.

Tällainen sääntely takaisi sen, että tuomarin etäosallistuminen ei rajoittuisi vain poikkeuksellisenä pidettäviin tilanteisiin ja että sääntely vastaisi asianosaisten etäosallistumiselle asetettavia edellytyksiä.

- Virtuaalisen läsnäolon ollessa jo mahdollista varsin laajasti muiden prosessisubjektien osalta ei liene estettä sallia myös tuomarin osallistua pääkäsittelyyn etäyhteydellä. Kyse on välittömyysperiaatteen näkökulmasta täysin samankaltaisista tilanteista (Ks. Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka, Tuomioistuimen jäsenen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, DL 2021 s. 709)

Hyväksyttävä syy olisi käytännössä tyypillisesti tarve turvata tuomioistuimen päätösvaltaisuus, estää tuomarin tai mahdollisesti jonkun muunkin terveydentilan vaarantuminen taikka muu sellainen myöhään ilmennyt ennalta-arvaamaton seikka, jonka vuoksi käsittely jouduttaisiin peruuttamaan, jollei voitaisi hyödyntää etäyhteysmahdollisuutta.

Hyväksyttävää syytä arvioitaessa ei tule varsinkaan tulevassa hovioikeusmenettelyssä ylikorostaa välittömyysperiaatteen merkitystä. Välittömyys toteutuu, kunhan istuntosalien tekniikka on kaikilta osin ajan tasalla ja varsinkin salinäytöt ja kameroiden ohjaustoiminnot mahdollistavat aidon vuorovaikutuksen tuomareiden ja muiden oikeudenkäyntiin osallistuvien välillä. Etäyhteyden käyttö on yleensä erityisesti tarpeen oikeudenkäyntien joutuisuuden edistämiseksi. Etäyhteyttä hyödyntäen voidaan esimerkiksi varmistaa se, että asiaan jo perehtynyt ratkaisukokoonpano kykenee osallistumaan asian käsittelyyn ja ratkaisemiseen ilman aiheetonta viivytystä myös niissä asioissa, jotka ratkaistaan matkakäräjillä.

Jatkovalmistelussa tulee tarkoin harkita, missä määrin matkakäräjärasitusta voidaan hyväksyttävällä tavalla vähentää lisäämällä tuomareiden etäyhteyksiä ilman, että tuomioistuinten legitimitetti tai oikeudenkäyntimenettelyn koettu oikeudenmukaisuus vaarantuvat. Hovioikeus katsoo, että matkakäräjärasituksen vähentäminen voisi muodostaa tuomarin henkilökohtaisista olosuhteista tai työtilanteesta johtuvan hyväksyttävän syyn sille, että tuomari osallistuu oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä, jos se harkitaan muutoinkin soveliaaksi. Käsittely ei tällöin poikkea siitä, millainen se olisi, jos asianosaiset osallistuisivat etäyhteyksiä hyödyntäen oikeudenkäyntiin. On huomattava, että etänä toisesta istuntosalista oikeudenkäyntiin osallistuva tuomari kykenee itse ohjaamaan etäpaikkakunnan, jonka tulisi voida olla myös oikeudenkäynnin varsinainen istuntopaikka, salikameraa.

Istuntosalien puute voi olla todellinen tilanteissa, joissa hovioikeus toimii yhdessä käräjäoikeuden kanssa väistötiloissa, kuten Vaasan hovioikeus Jyväskylässä. Joka tapauksessa salikapasiteettia voidaan saada tehokkaampaan käyttöön, jos video-oikeudenkäynnit voidaan toteuttaa hajautetusti ja niiden kannalta riittävästä tiloista, eikä vain hyödyntäen tuomioistuinten varsinaisia istuntosaleja. Salitekniikkaa tulee kehittää tähän suuntaan ja asiaa on tarkasteltava myös osapuolten etäosallistumismahdollisuuksien, eikä vain tuomarin, näkökulmasta.

Hovioikeus katsoo, että etäyhteyden käyttö tulisi rajoittaa asianomaisen tuomioistuimen ammattituomareihin ja hovioikeudessa myös asessoreihin ja esittelijöihin. Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä tulisi olla lähtökohtaisesti mahdollista ainakin monijäsenisessä kokoonpanossa. Hovioikeus toteaa, että hovioikeuden ratkaisukokoonpanon puheenjohtaja toimii nykyisin käytännössä etänä myös niissä video-oikeudenkäynneissä, joissa hovioikeuden kokoonpano on Vaasassa ja osapuolet ja todistajat osallistuvat oikeudenkäyntiin etäyhteyksien välityksellä matkakäräjäpaikkakunnan salista ja/tai muualta. Näin ollen hovioikeus ei pidä välttämättömänä sen poissulkemista, etteikö tuomioistuimen monijäsenisen kokoonpanon puheenjohtaja voisi tarvittaessa osallistua käsittelyyn etäyhteydellä.

Hovioikeus toteaa, että käytännössä voisi toki olla mahdollista järjestellä kokoonpanon tehtäviä niin, että toinen käsittelyyn nimetty tuomari siirtyisi puheenjohtajaksi, jolloin alkuperäinen tai toinen puheenjohtajana tyypillisesti toimiva jäsen voisi osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä.

Hovioikeus korostaa, että varsinkin salitekniikkaa tulee jatkuvasti pyrkiä kehittämään siihen suuntaan, että tuomari kykenee etäyhteyden välityksellä osallistumaan oikeudenkäyntiin samalla tavoin kuin istuntosalissa ja siten johtamaan oikeudenkäyntiä ja vastaamaan sen turvallisuudesta myös etäpaikkakunnalla. Nykyisin tuomari ei esimerkiksi kykene etäohjaamaan kuin ainoastaan ensimmäisenä video-oikeudenkäyntiin liittynyttä kameraa. Sen sijaan käytännössä ei ole ilmennyt ongelmia sen suhteen, etteikö ratkaisukokoonpano kykenisi tarvittaessa neuvottelemaan etäyhteyksien ja pikaviestitoimintojen välityksellä keskenään pääkäsittelyn kuluessa.

Hovioikeus katsoo, että jatkovalmistelussa tulisi erityisesti selvittää mahdollisuudet siihen, että oikeudenkäynti toteutettaisiin täysin virtuaalisessa ympäristössä, jolloin tulisi turvata muun ohella myös oikeudenkäynnin julkisuus ilman, että vaarannettaisiin oikeudenkäyntiin osallistuvien yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa.

Hovioikeus katsoo, että tuomarin osallistuminen etäyhteydellä oikeudenkäyntiin tulee olla aina viime kädessä ratkaisukokoonpanon päätösvallassa, mutta asianosaisia tulisi kuulla kysymyksestä.

Asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä ilman hänen suostumustaan

Arviomuistiossa esitetyllä tavalla perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta asianosaisen kanta hänen omaan etäosallistumiseensa olisi vain yksi – sinänsä painoarvoltaan merkittävä – seikka arvioitaessa sitä, onko vastoin asianosaisen tahtoa annetulle etäosallistumismääräykselle hyväksyttävät perusteet. Hovioikeus katsoo, että tästä asianosaisen suostumuksesta olisi näin ollen mahdollista luopua riita-, hakemus- ja rikosasioissa. Käytännössä laissa tarkoitettuna hyväksyttävänä eli perusteltuna syynä määrätä asianosainen osallistumaan etäyhteydellä oikeudenkäyntiin vastoin tahtoaan olisi yleensä tarve turvata istunnon yleinen turvallisuus. Myös asianosainen, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy sopimattomasti, tulisi voida määrätä osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä säilöön ottamisen sijasta (vrt. OK 14:7). Myös matkakäräjillä voi syntyä tilanteita, joissa istunnosta pois jäänyt asianosainen määrätään noudettavaksi ja tuotavaksi asian

jatkokäsittelyyn. Jos istuntoa jatketaan Vaasassa siten, että osapuolet osallistuvat pääkäsittelyyn matkakäräjäpaikkakunnalta, tulisi olla mahdollista määrätä asianosainen osallistumaan oikeudenkäyntiin myös vastoin tahtoaan etäyhteyden välityksellä Jyväskylästä tai Porista. Hovioikeuden näkemyksen mukaan suostumusedellytyksestä luopuminen ei käytännössä vaarantaisi sitä, että asianosaisella on halutessaan oikeus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin.

Edellytysten keventäminen suullisen todistelun vastaanottamisessa

Hovioikeus pitää perusteltuna, että suullisen todistelun vastaanottamista videoyhteyksin koskevista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin lisäedellytyksistä luovutaan. Etäyhteyden käyttö jäisi näin ollen tuomioistuimen soveliaisuusharkinnan varaan. Näytön arviointi tapahtuu myös uskottavuustodistelun osalta video-oikeudenkäynneissä samalla tavalla kuin vastaanotettaessa henkilötodistelu istuntosalissa. Tulevassa hovioikeusmenettelyssä hovioikeus arvioi näyttöä käräjäoikeuden todistelutallenteiden varassa, joten varsinkaan hovioikeusmenettelyn osalta ei ole syytä suhtautua pidättyväisesti videoyhteyksien välityksellä tapahtuvaan henkilötodistelun vastaanottamiseen.

Jos lisäedellytykset poistetaan, on myös harkittava, millä edellytyksillä voitaisiin järjestää edellä mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu puhelinkuuleminen. Hovioikeus katsoo, viitaten arviomuistiossakin esiteltyyn korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön, että soveliaisuusedellytyksen täyttymisen lisäksi puhelinkuuleminen edellyttäisi, että kysymys ei olisi niin sanotusta uskottavuustodistelusta. Puhelinkuulustelun käyttöalaa ei tule nykyisestään laajentaa.

Jatkovalmistelussa tulisi selvittää, millaisia mahdollisuuksia olisi toteuttaa uskottavuustodistelun osalta henkilön kuulustelu todistelutarkoituksessa siten, että hän ottaa kuva- ja äänyhteyden älylaitteellaan istuntosaliin tai etäyhteydet rakennetaan muutoin kuin tuomioistuinten välisten istuntosalien tai muiden niiden tilojen varassa. Hovioikeus toteaa, että varsinkin rikosasioissa asianosaisilla ja todistajilla on suuria vaikeuksia liittyä video-oikeudenkäyntiin omilla laitteillaan, mikä voi johtaa tarpeettomasti siihen, että heidät kutsutaan toisen tuomioistuimen istuntosaliin tai muihin tiloihin.

Pakkokeinot

Hovioikeus yhtyy arviomuistiossa esitettyihin näkemyksiin pakkokeinoista valmistelussa sekä siitä, ettei pakkokeinoja tule voida käyttää muulloin kuin silloin, kun etäyhteys järjestetään tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Säätelytekniset kysymykset

Hovioikeus pitää perusteltuna, että etäyhteyksiä koskevien säännösten kirjoitustapa yhdenmukaistetaan.

Hovioikeus ei kuitenkaan katso, että yhtäältä soveliaisuusedellytys ja toisaalta valmisteluistuntojen tarkoituksenmukaisuusedellytys tulisi välttämättä ymmärtää samansisältöisiksi.

Karkeasti ottaen voidaan todeta, että pääkäsittelyn keskeisin sisältö on näytön vastaanottaminen sekä siihen ja oikeuskysymyksiin liittyvä asianosaisten argumentointi tuomioistuimen pääasiaratkaisun tekemistä varten. Valmistelussa puolestaan on kysymys oikeudenkäynnin kohteen sekä oikeudenkäyntiaineiston kartoittamisesta ja sovintomahdollisuuksien selvittämisestä.

Hovioikeus katsoo, että mainittuja edellytyksiä on tulkittava käsittelyn tarkoituksesta lähtien. Näin ollen tarkoituksenmukaisuusedellytys voi olla lähtökohtaisesti sallivampi etäyhteyden käyttöön kuin soveliaisuusedellytys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten tästä kärsimättä. Mitään estettä ei ole toisaalta katsoa, ettei ole tarkoituksenmukaista käyttää etäyhteyttä esimerkiksi silloin, kun sovinnon saavuttamista ilmeisesti edistäisi asianosaisten henkilökohtainen läsnäolo. Soveliaisuusharkintaan liittyvillä seikoilla, joita on mainittu esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2021:5 (kohta 23), on olennaisesti rajatumpi merkitys valmistelun tarkoituksen toteuttamisen kannalta. Sääntelyä olisi joka tapauksessa perusteltua selventää sekä kehittää tarkoituksenmukaisuusedellytyksen osalta.

Etäkuulemista koskevien säännösten keskittämisen kannalta hovioikeus katsoo, että jos tuomari voisi jatkossa osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä, luonteva paikka olisi päätösvaltaisuutta koskeva oikeudenkäymiskaaren 2 luku.

Vaikka etäyhteyksiä koskevat säännökset ovat arviomuistiossa todetulla tavalla niin oikeudenkäymiskaareissa kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissakin hajautettu eri asiayhteyksiin, hovioikeus ei näe tässä kuitenkaan ongelmaa. Päinvastoin säännökset ovat luonteivissa paikoissa valmistelua tai asianosaisia tai todistelua koskevissa luvuissa toiminnallisissa yhteyksissään.

Lopuksi

Edeltä tarkemmin ilmenevin tavoin hovioikeus vahvasti puoltaa arviomuistiossa esitettyä etäyhteyksiä koskevien säännösten kehittämistä, mikä vastaa Euroopan unionissa omaksuttuja oikeudenkäynnin digitalisoinnin tavoitteita. Etäyhteyksien laaja-alainen käyttö hyväksyttävistä syistä turvaa tarkoituksenmukaisen oikeudenkäyntimenettelyn käytännössä, mikä on omiaan parantamaan kansalaisten ja yritysten oikeusturvaa: ”Justice delayd is justice denied”. Video-oikeudenkäyntien

yhteydessä tulee huolehtia arviomuistiossa esitetyllä tavalla siitä, että myös tuomioistuinten legitiimisyys ja oikeudenkäyntimenettelyn koettu oikeudenmukaisuus toteutuvat. Erityisesti tuomareista video-oikeudenkäynnissä osapuolille, todistajille ja yleisölle välittyvään kuvaan (kuvakulmat, taustat) on syytä kiinnittää nykyistä enemmän huomiota.

Jatkovalmistelussa tulisi virtuaalioikeudenkäynnin ohella arvioida myös sitä, tulisiko oikeudenkäynnin hajauttaminen toimitettavaksi eri istuntopaikkakunnilla olla mahdollista. Nykysääntely lähtee siitä, että oikeudenkäynti toimitetaan aina yhdellä istuntopaikalla. Samalla tulisi arvioida, kuinka oikeudenkäynnin julkisuus turvataan istunnoissa, jotka ovat joko hajautettu eri paikkakunnille tai toteutetaan täysin virtuaalisessa ympäristössä. Lähtökohtana tulee olla, että yleisö voi osallistua oikeudenkäyntiin niissä istuntosaleissa, joita hyödyntäen video-oikeudenkäynti toteutetaan ja joista käsin tuomarit ja/tai osapuolet osallistuvat oikeudenkäyntiin.

Hovioikeus katsoo, että asian valmistelua on syytä jatkaa pikimmiten ja että uudistuksessa ei tulisi liiaksi pitäytyä siinä perinteisessä ajattelutavassa, jonka mukaisesti oikeudenkäynti on kaikilta osin tapahtunut tietyssä tuomioistuimen istuntosalissa. Valmistelussa tulee erityisesti huomioida sähköinen oikeudenkäyntimenettely ja tuleva todistelutalenneuudistus hovioikeusmenettelyn osalta.

Hovioikeudenneuvos, osaston johtaja Petteri Korhonen

Hovioikeuden esittelijä Jani Mäkilä

Holm Tiina

Vaasan hovioikeus - Hovioikeudenneuvos, osaston johtaja Petteri Korhonen
sekä hovioikeuden esittelijä Jani Mäkilä